

Atsparumo stiprinimas: pilietiškumo ugdymo vaidmuo

Parengė Khrystyna Chushak, Europos Vergelando centro vykdomo projekto „Demokratinė mokykla: parama švietimo reformoms Ukrainoje“ vyriausioji programos koordinatorė, Lvivo pedagogų kvalifikacijos tobulinimo centro docentė, švietimo politikos skyriaus vadovė.

Tyrėjai ir mąstytojai šiuolaikinę situaciją pasaulyje apibūdina gausybe akronimų (pvz., [VUCA](#), [BANI](#) ir kt.), kurie pabrėžia šiandieninės egzistencijos nenuspėjamumą, pažeidžiamumą (trapumą) ir nerimą. Klimato katastrofos, teroro aktai, pabėgėlių bangos ir karai tapo Europos gyvenimo kasdienybe. Šių nenuspėjamų ir dažnai smurtinių įvykių akivaizdoje visuomenės atsparumo samprata įgavo praktinį aspektą.

Projekte „Švietimas po NVO didinamuoju stiklu“ atsparumas apibrėžiamas kaip visuomenės gebėjimas išlaikyti demokratiją be esminio ar ilgalaikio jos kokybės pablogėjimo, net ir esant nenumatytoms krizinėms situacijoms.

Ši sudėtinga sąvoka suponuoja valstybės institucijų ir įstaigų, privačių įmonių ir visuomenės pasirengimą veikti ir reaguoti nenumatytomis aplinkybėmis. Kaip rodo pastarojo meto krizės, žmonės (nevyriausybines organizacijos (toliau – NVO), bendruomenės, vietos valdžios institucijos ir mažos įmonės) pirmieji reaguoja ir padeda, nesvarbu, ar tai būtų stichinių nelaimių padariniai, ar plataus masto Rusijos karas prieš Ukrainą.

Esant nenuspėjamoms aplinkybėms, kai nėra jokių parengtų modelių ar procedūrų, kurių būtų galima laikytis, žmonės veikia vadovaudamiesi savo vertybėmis. Vertybės yra pilietinių kompetencijų pagrindas ir šerdis. 2016 m. Europos Taryba parengė [demokratinės kultūros kompetencijų modelį](#), į kurį įtraukta 20 kompetencijų, reikalingų puoselėti demokratijos kultūrą šiuolaikiniame pasaulyje. Vėliau buvo parengti [Demokratinės kultūros kompetencijų orientaciniai metmenys](#) (RF CDC) (2017 m.), kuriuose pateikiamos konkrečios praktinės kompetencijų ugdymo rekomendacijos. 2018 m. atnaujintoje [ES Tarybos rekomendacijoje dėl bendrųjų mokymosi visą gyvenimą gebėjimų](#) šio dokumento šaltiniu nurodyti Demokratinės kultūros kompetencijų orientaciniai metmenys.

Mokykla yra svarbi demokratinės visuomenės atsparumo stiprinimo institucija. Norėdama išnaudoti visą savo potencialą šioje srityje, **mokykla turėtų užtikrinti, kad demokratinės kultūros kompetencijos:**

- būtų ugdomos įvairiapusiškai, neapsiribojant tik vienu dalyku;
- taptų kasdienio mokyklos gyvenimo dalimi;
- taptų mokymosi visą gyvenimą dalimi;
- būtų ugdomos dalyvaujant visai mokyklai, o tai reiškia glaudžius ryšius su bendruomene ir pilietine visuomene už mokyklos ribų.

Remiantis Europos Vergelando centro projekto „Demokratinė mokykla: parama švietimo reformoms Ukrainoje“ ir kitų projektų, skirtų padėti mokykloms plėtoti demokratinę kultūrą, rezultatais, toliau pateikiamos kelios rekomendacijos mokyklų vadovams ir mokytojams, kaip užtikrinti, kad mokyklos parengtų jaunuolius gyventi demokratinėje visuomenėje ir stiprintų jų atsparumą įvairioms krizėms.

Rekomendacijos mokyklų direktoriams ir jų pavaduotojams:

- įtraukite visą mokyklą į pilietiškumo kompetencijų ugdymo procesą;
- užtikrinkite, kad demokratinės vertybės būtų mokyklos vidinės kultūros ir valdymo pagrindas, t. y. organizuokite kasdienį mokyklos gyvenimą vadovaudamiesi demokratiniais principais;
- reguliariai peržiūrėkite mokyklos strateginius ir veiklą reglamentuojančius dokumentus tam, kad įvertintumėte, kaip jais skatinama demokratija ir pagarba žmogaus teisėms, jų aktualumą ir praktinį įgyvendinimą;
- užtikrinkite, kad pagarba žmogaus teisėms ir orumui būtų mokyklos elgesio kodekso ir bendravimo kultūros dalis;
- laikykitės demokratinio vadovavimo ir įtraukaus mokyklos valdymo principų, t. y. sudarykite galimybę ir skatinkite visus suinteresuotus asmenis pareikšti savo nuomonę su mokykla susijusiais klausimais, dalyvauti rengiant mokyklos strateginius ir metinius planus;
- naudokite įvairius demokratinį diskusijų ir sprendimų priėmimo būdus, supaprastinkite susirinkimų organizavimą (mokyklos lygmeniu, tėvų susirinkimuose, mokinių savivaldos organuose ir kt.);
- vykdykite visuminį vertinimą tam, kad nustatytumėte kokiu mastu mokykla yra demokratiška ir kaip ugdomos pilietiškumo kompetencijos, įtraukite visų suinteresuotųjų šalių atstovus (įkvėpimo ieškokite šioje [demokratinės mokyklos plėtros priemonėje](#));
- nustatykite administracijos atsakomybę ir deleguokite tam tikras užduotis ir atsakomybę tėvams, mokytojams ir mokiniams;
- nuosekliai stiprinkite mokinių, tėvų ir mokytojų savivaldą;
- užtikrinkite įtraukią ir saugią mokymosi aplinką visiems, įskaitant pabėgėlių vaikus (įkvėpimo ieškokite šioje [metodinėje medžiagoje, skirtoje tiems kurie dirba įtraukties srityje](#));
- ieškokite būdų ir (arba) sudarykite galimybes ugdyti(s) pilietiškumo kompetencijas visą gyvenimą, įskaitant mokyklų darbuotojų ir tėvų švietimą, pavyzdžiui, interaktyvūs edukaciniai užsiėmimai tėvams;
- renkite seminarus, diskusijas ir kitas veiklas mokyklos bendruomenės nariams, kad jie geriau suprastų, ką praktiškai reiškia demokratijos ir žmogaus teisių vertybės;
- užtikrinkite atvirą ir skaidrią informacijos sklaidą mokykloje ir vietos bendruomenėje;
- remkite įvairias mokinių inicijuojamas informavimo veiklas – mokyklos laikraštį, socialinės žiniasklaidos kanalus, interneto projektus ir kt.;
- užtikrinkite žodžio laisvę mokykloje ir nevenkite [kontraversišku klausimu](#), pavyzdžiui, mokytojų mokymai, kaip dirbti šiais klausimais;
- gerinkite mokyklos darbuotojų komandinį darbą, įskaitant ir tam skirtų mokymų organizavimą;
- skatinkite mokytojus dirbti poromis ir komandomis svarbiomis temomis, įskaitant tarpdalykinį pilietiškumo kompetencijų ugdymą;
- sudarykite specialią komandą, kuri vertintų, kaip mokykloje ugdomos pilietiškumo kompetencijos, ir remdamasi rezultatais planuotų intervencijas, stebėtų ir atnaujintų planą;
- skatinkite praktinį mokymąsi ir (arba) savanorystę bendruomenėje;
- glaudžiai bendradarbiaukite su vietos bendruomene, t. y. renkite kursus (pavyzdžiui, skaitmeninio raštingumo kursus vyresnio amžiaus žmonėms), mokymus (taip pat ir tam tikrais pilietiškumo kompetencijų aspektais), sudarykite galimybę mokykloje veikti sporto ar kitiems laisvalaikio klubams po pamokų;
- organizuokite trumpalaikes stažuotes moksleiviams įvairiose vietos valdžios institucijose;
- keiskitės mokyklos demokratiškumo ir pilietiškumo kompetencijų ugdymo gerąja patirtimi su kitomis mokyklomis (suburkite demokratinį mokyklų klubą ir (arba) tinklą);
- stebėkite Europos ir (arba) pasaulio tendencijas švietimo demokratizavimo ir pilietiškumo kompetencijų ugdymo srityje: tarptautinių organizacijų, tokių kaip Europos Taryba, įskaitant jos [Jaunimo reikalų departamentą](#), [EBPO](#), tarptautinių nevyriausybių organizacijų, tokių kaip „[Amnesty International](#)“, rekomendacijas ir medžiagą, taip pat susijusius tarptautinius tyrimus, pavyzdžiui, [Tarptautinis pilietinio ugdymo ir pilietiškumo tyrimas](#).

Rekomendacijos visų dalykų mokytojams:

- siekite, kad jūsų didaktika būtų demokratiškesnė, labiau orientuota į mokinius, įtraukianti ir skirta kompetencijoms ugdyti (įkvėpimo ieškokite „[Demokratijos kortelių](#)“ [leidime mokytojams](#));
- demokratizuokite ugdymo procesą, t. y. leiskite mokiniams rinktis užduotis ir namų darbus, aptarkite mokymosi planus ir leiskite jiems spręsti tam tikrus su ugdymu susijusius klausimus;
- nuosekliai naudokite aktyvius ir interaktyvius mokymosi metodus, ugdydami įvairius pilietiškumo kompetencijų aspektus;
- sistemingai naudokite formuojamąjį vertinimą, ypač įsivertinimą ir tarpusavio vertinimą;
- kartu su mokiniais parenkite ir patvirtinkite elgesio taisykles;
- aptarkite ir suderinkite su mokiniais vertinimo kriterijus;
- naudokite mokinių tarpusavio mokymąsi;
- kai įmanoma, naudokite projektinį mokymąsi;
- ugdykite pilietiškumo kompetencijas, dirbdami mažomis grupėmis ir naudodami [bendradarbiavimą skatinančius mokymo\(si\) metodus](#);
- klauskite mokinių nuomonės apie naujienas, mokymosi procesą ir pan.;
- kuo dažniau naudokite atvirus klausimus, ypač pristatydami naujas temas per pamokas;
- įtraukite tėvus ir vietos bendruomenės atstovus į ugdymo procesą, įskaitant pamokų ar kursų vedimą;
- integruokite pilietiškumo kompetencijų ugdymą į visų dalykų mokymą (įkvėpimo ieškokite šioje [metodinėje priemonėje](#));
- ugdykite pilietiškumo kompetenciją popamokinėje veikloje (vizitai vietos valdžios institucijose, viešosiose įstaigose, nevyriausybinėse organizacijose, veikiančiose žmogaus teisių ar demokratijos srityse, ir t. t.);
- susipažinkite su rekomendacijomis, aprašytomis „Demokratinės kultūros kompetencijų orientaciniuose metmenyse“ [3 tomo skyriuje „Demokratinės kultūros kompetencijos ir pedagogika“](#)

Rekomendacijos pilietiškumo ugdymo mokytojams:

- konsultuokite kolegas, dėstančius kitus mokomuosius dalykus, patarkite jiems, kaip ugdyti pilietiškumo kompetencijas savo dalykų srityje;
- siūlykite moksleiviams papildomas mokymosi galimybes, skirtas pilietiškumo kompetencijoms ugdyti, pavyzdžiui, medijų raštingumo;
- renkite seminarus, praktinius užsiėmimus ir kitas veiklas apie pilietiškumo kompetencijų ugdymą kitų dalykų mokytojams mokykloje;
- vadovaukite popamokiniams klubams, iniciatyvoms ar veiklai, kurie pagerintų visos mokyklos ar vietos bendruomenės gyvenimą;
- sudarykite galimybes tėvams dalyvauti tiek formaliuose, tiek neformaliuose kursuose ir seminaruose;
- siūlykite mokiniams aktualius projektus, susijusius su realia veikla, atsižvelgdami į moksleivių amžių;
- sudarykite galimybes įgyti žinių apie demokratiją, žmogaus teises ir visuomenės veikimo būdus pažintinių vizitų ir praktinio mokymosi metu.

Rekomendacijos dėl vietos bendruomenės ir NVO įtraukimo, siekiant geriau ugdyti pilietiškumo kompetencijas:

- bendradarbiaukite ir vykdykite bendrą veiklą su vietos bendruomene ir NVO, kadangi tai yra tinkamiausias būdas mokytis demokratijos ir pilietinės visuomenės veikimo realiaame pasaulyje;
- užmegzkite partnerystę su vietos valdžios institucijomis ir vietos, nacionalinėmis ir tarptautinėmis NVO;

- aptarkite su pirmiau minėtų institucijų ir organizacijų atstovais bendradarbiavimo sąlygas ir, jei tikslinga, parenkite bendradarbiavimo dokumentus;
- išnaudokite vietos valdžios institucijų, bendruomenės ir NVO švietimo potencialą mokinių kompetencijoms, įskaitant pilietiškumo kompetenciją, ugdyti;
- aktyviai įtraukite visą mokyklos bendruomenę į vietos bendruomenės gyvenimą;
- skatinkite jaunimo dalyvavimą vietos bendruomenės gyvenime (žr. [Europos Tarybos rekomendacijas](#) šiuo klausimu);
- bendradarbiaukite su vietos valdžios institucijomis, ieškokite būdų sudaryti jaunuoliams daugiau galimybių pareikšti savo nuomonę jiems rūpimais klausimais ir dalyvauti vietos bendruomenės gyvenime;
- organizuokite vietos bendruomenei skirtą veiklą – labdaros, pramoginius, sporto ar švietimo renginius;
- informuokite vietos bendruomenę apie mokyklos gyvenimą: pasiekimus, poreikius, renginius ir pan.;
- glaudžiai bendradarbiaukite su vietos neformaliojo švietimo organizacijomis;
- naudokitės NVO, kurios specializuojasi demokratinio ugdymo, žmogaus teisių švietimo ir kitose srityse, pagalba, patarimais ir parama.

2022 m. gegužės–birželio mėn. Europos Vergelando centro Ukrainoje atlikto tyrimo „Kova už demokratiją: mokyklų vaidmuo ir demokratijos ugdymas karo metu“ rezultatai parodė, kad mokyklos, kurios sprendimų priėmimo ir valdymo procese vadovavosi demokratiniais principais (todėl yra įpratusios dirbti komandoje ir bendradarbiauti), sugebėjo tęsti mokymą(si) geriausiu įmanomu būdu, taip pat prisiimti naujus vaidmenis pirmosiomis savaitėmis ir mėnesiais plataus masto karo sąlygomis. Mokyklos, kurios vadovavosi visuminiu požiūriu ir todėl turėjo tvirtus ryšius su vietos bendruomene ir tėvais, tapo humanitarinės pagalbos skirstymo centrais ir (arba) prieglaudomis šalies viduje perkeltiems asmenims. Be to, mokyklose, kuriose buvo stipri mokinių savivalda, aktyvūs mokiniai prisijungė prie vietos bendruomenių pastangų teikti humanitarinę pagalbą ir ginti savo šalį. Jie taip pat padėjo išlaikyti mokinių bendruomenes (bendravo ir psichologiškai palaikė vieni kitus). Mokytojai ir mokyklų vadovai daugumą iš 20 demokratinės kultūros kompetencijų nurodė kaip esmines karo metu, tarp svarbiausių įvardydami pagarbą žmogaus teisėms ir orumui bei demokratijai, pilietinį sąmoningumą, neapibrėžtumo toleranciją, analitinį ir kritinį mąstymą, empatiją, kalbinius, komunikacinius ir daugiakalbystės įgūdžius bei bendradarbiavimo įgūdžius.

Rekomendacijos parengtos pagal projektą „Švietimas po NVO didinamuoju stiklu“, finansuojamą Europos Ekonominio finansinio mechanizmo ir yra APF (Aktyvaus piliečių fondo) programos.

Iceland
 Liechtenstein **Active**
 Norway **citizens fund**